

I. CZEGLÉDY SÁNDOR ÉLETÚTJA (1909–1998)

Czeplédy Sándor 1909. június 16-án született Nagysallón¹ Czeplédy Sándor és Kósa Margit elsőszülött gyermekeként. Hasonló nevű édesapja a híres bibliafordító Czeplédy Sándor 1883. március 28-án született a történelmi Magyarország Fejér vármegyéjéhez tartozó Nádasdlaányban, akinek ugyan-csak Sándor nevezetű nádasdlaányi és falubattyáni lelkész édesapja 1899-ben halt meg. Ekkor Sándor tizenhat, a legfiatalabb testvére pedig egy éves volt.² Igen nagy erőfeszítéseket kellett tennie, hogy megözvegyült édesanyjának a hétgyermekes család eltartásában segítsen, míg tanulási kötelezettségeinek is legendás szinten eleget tett.³ A Pápai Kollégiumban kitűnő tanulmányi eredményeire való tekintettel tandíjmentességben részesült, s szinte minden tanulmányi pályázatot megnyert és hazaküldte a díjak nagy részét, segítve édesanyjának.⁴ A teológia elvégzése után missziói lelkész volt a mai Horvátországban lévő, az akkori Belovár-Kőrös megyei Velika Pisanicán, közben megnősült, majd 1909-től református lelkészként a Barsi Egyházmegye legnagyobb gyülekezetében, Nagysallóban szolgált. 1914-től 1920-ig a Pápai Református Teológiai Akadémia ösztöndíjas tanára lett. 1920-tól győri lelkész volt, s 1920-tól 1924-ig a Tatai Egyházmegye esperese.⁵ 1917-től a Dunántúli Egyházkerület aljegyzője volt, 1924-től pedig főjegyzője. 1928-ban a tizenhatezer lelkes czeplédy gyülekezet lelkésze lett, s 1944. december 24-én halt meg czeplédy lelképásztorként.⁶ Tudományos munkáját a teológiáról kikerülve sem hagyta abba. Előbb Velika Pisanicán, majd Nagysallóban is szolgálata mellett sokat tanult, s ó- és újszövetségi teológiából magántanári képzést szerzett. Teológiai magántanári disszertációját Pál apostol eszkatológiája címmel írta. Munkássága mennyiségileg is hatalmas. Rábold Gusztávval együtt lefor-

1 Nagysalló a történelmi Magyarország Bars vármegyéjéhez tartozott 1909-ben, ma Tekovské Lužany névvel Szlovákiához tartozik.

2 HAYPÁL: Apróságok Czeplédy Sándorról, 3.

3 CZEGLÉDY: Debreceni lettem, TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 1.

4 GAÁL: Czeplédy Sándor (1909–1998), a rendszeres teológus, 99–100.

5 GULYÁS: Magyar írók élete és munkái, 2.

6 KOVÁCS I: Hit – Tudomány – Közélet, 35.

dította Kálvin Intitúcióját. 1920-ben megalapította a Keresztyén Család című református néplapot. 1924-ben lefordította magyar nyelvre az Újszövetséget, 1938-ban pedig az Ószövetséget.⁷ A lefordított Szentírást saját költségen ki is adta. Valamennyi bibliai könyvhöz kommentárt írt, még az apokrifusokhoz is. Kézzel írt jegyzetei, szómagyarázatai több ezer oldalt tesznek ki.⁸ Id. Czeglédy Sándor Nagysallón volt lelkész, amikor négy gyermeke született 1910-től 1913-ig: Sándor, István, Margit és Antónia Éva, majd 1914-ben Pápán az ötödik gyermek, Károly. Anyagi gondjai ellenére is mindent megtett azért, hogy mind az öt gyermekének az elérhető legjobb nevelést biztosítsa.⁹ Mindegyik gyermeke teológiát tanult. Margit lánya Péter János püspök felesége lett, Antónia Éva pedig Haypál Béla budapesti lelkészé. István budapesti teológiai tanár volt, Károly pedig az ELTE professzora.¹⁰

Czeglédy Sándor édesanyja, Kósa Margit Erzsébet Petronella 1883. február 22-én született Budapesten Kósa Károly református vasúti hivatalnok és Blattau Mária Antónia francia nevelőnő gyermekeként. Édesanyja nem sokkal megszületése után tifuszban meghalt. Az édesapja, aki korábban sárospataki diák volt és lelkész szeretett volna lenni, mindent megtett, hogy református meggyőződését átadja leányának, aki előbb tanítóképző főiskolát végzett, majd az elemi iskolai tanítónői képesítés megszerzése után a budapesti Erzsébet Leányiskolában középiskolai, illetve polgári iskolai tanárnői oklevelet szerzett. Munkába állása előtt Pápara utazott üdülésre nővéréhez, ahol megismerkedett a teológus Czeglédy Sándorral, aki azzal keltett feltűnést, hogy a pápai főiskola évváró ünnepélyén a pályadíjak legnagyobb részét elnyerte. Czeglédy Sándor az előtte álló külföldi ösztöndíjáról lemondva megkérte kezét és missziói lelkészként Velika Pisanica községben helyezkedett el, s összeházasodtak. Innentől kezdve mindenben segítette férjét a gyülekezeti feladatok elvégzésében, s mindezen túl értékes írásaival, fordításával gazdagította egyházunkat. Amikor győri lelkészné volt, akkor jelent meg a *Szoros kapu, keskeny út* című áhitatos könyve leányok részére, amely több kiadást is megért, valamint a férje által 1920-ban indított *Keresztyén Család* egyházi lap számára is rengeteget írt: eredeti dolgozatokat, átdolgozásokat, fordításokat. A Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség kérésére 1926-ban német nyelvről lefordította Kolffhaus: *Dr. Kuyper Ábrahám* című könyvét. A ceglédi évek alatt jelentek meg vasárnapi iskolai és bibliamagyarázati dolgo-

7 KARASSZON: A mindig tanuló és tanító Czeglédy Sándor (1883–1944), 188–189.

8 GAÁL: Czeglédy Sándor (1909–1998), a rendszeres teológus, 100.

9 CZEGLÉDY: Debreceni leveltem, TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 1.

10 GAÁL: Czeglédy Sándor (1909–1998), a rendszeres teológus, 99.

zatai három kötetben 1931-től 1941-ig Az Úr szolgálatában címmel. Férje halála után előbb Károly fiának, majd Sándor fiának otthonában élt, később Péter János vejénél, 1958. július 20-án bekövetkezett haláláig pedig Haypál Béla vejének házában.¹¹

Czeplédy Sándor életútját meghatározták a hamarosan országosan ismertté vált édesapja többre bízgatásának állomásai, aki 1914. október 1-től 1920. szeptember 30-ig a Pápai Református Teológiai Akadémia rendes tanára lett, így elsőszülött fia a négy elemi osztályt a Pápai Állami Tanítóképző Intézetben végezte el, az első gimnáziumi osztályt pedig a Pápai Református Főiskola Gimnáziumában. Miután édesapját 1920. október 1-től a Győri Református Egyházközség lelkipásztorává hívták, a gimnázium további osztályait a győri Szent Benedek-rendi Czuczor Gergely Katolikus Főgimnáziumában végezte,¹² és itt tett érettségi vizsgát is színjeles eredménnyel.¹³ Az érettségi bankettől a korareggeli vonattal a felső-ausztriai Gallneukirchenbe utazott, ahol két hónapra keresztül diakóniai munkásként a német nyelvet gyakorolhatta.¹⁴

Teológiai tanulmányai

Czeplédy Sándor pályaválasztását döntő módon befolyásolta édesapja példája. Erről ő maga így nyilatkozott: „nagy benyomást gyakorolt rám édesapám, aki nagyon komolyan vette a hivatását, s én szinte gondolkodás nélkül próbáltam az ő nyomdokain járni. Heten voltak testvérek, s mivel nagymamám korán megözvegyült, ő vállalta magára a családfenntartó szerepét, úgyhogy rengeteget kellett dolgoznia már diákkorában is. Nagyon erős tudományos ambíciói voltak, de nem tudta kielégíteni a vállára nehezedő feladatok miatt. Mégis anélkül, hogy kijutott volna külföldre, minden valamirevaló nyelvet megtanult.”¹⁵ Teológus pályafutására visszatekintve 1991-ben így írt: „A teológia különleges hatását illetően először inkább csak az tett rám mély benyomást, hogy édesapám milyen magát nem kímélő odaadással végezte a teológus munkáját, és pedig úgy, hogy mint gyülekezeti lelkipásztor is példaadó módon látta el gyülekezeti teendőit és kapcsolta be a »laikusokat« is a

11 CZEGLÉDY Sándorné sz. Kósa Margit életrajzának vázlata, TtREL I.27.c.184.16, évszám nélkül, 1–5. [Szerző megjelölése nélkül]

12 TELEPÓCZKI – MONORI – KORÁN: Nagy Öregjeink I, 3.

13 GAÁL: Czeplédy Sándor (1909–1998), a rendszeres teológus, 100.

14 CZEGLÉDY: Debreceni lettem, TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 1.

15 TELEPÓCZKI – MONORI – KORÁN: Nagy Öregjeink I, 3.

gyülekezet szolgálatába.”¹⁶ Egy másik visszaemlékezésében kijelentette, hogy „pályaválasztásomban is benne volt édesapám magvetése. Így első renden tőle és a vele teljesen egybeforrott édesanyámtól és az egész családi életéből kellett megtanulnom a református lelkészi szolgálat küzdelmeit, kilátásait, illúzióit és hibás döntéseit is, ahogy Pál apostolnak is maga mögött kellett hagynia mindazt, amit kárnak és szemétnak kellett ítélnie. Én mint jelesen érett diák bármelyik értelmiségi pályát választhattam volna.”¹⁷

Így jelentkezett a Pápai Református Teológiai Akadémiára, ahol teológiai tanulmányait 1927-ben kezdte el. A főiskolai értesítőből kitűnik, hogy az első évfolyamon csupán 9 hallgató tanult.¹⁸ Czeplédy Sándor vonatkozásában az évkönyvből megtudhatjuk azt is, hogy az 1927-ben alakult „Tóth Ferenc Önképzőkör” tisztikarába egyedüli I. évesként őt választották be év közben, valamint a filozófiai és pedagógiai szemináriumban Vasady Béla vezető tanár mellett mint jegyző olvasható a neve.¹⁹

1928 szeptemberében a Budapesti Református Teológiai Akadémián folytatta tanulmányait, mivel édesapját a Ceglédi Református Egyházközség szószékére hívták meg lelkésznek.²⁰ Az alapvizsga letétele után édesapja az Egyesült Államokba küldte őt tanulmányai folytatására, ahol 1929 szeptemberétől 1931. április végéig az Ohio-beli Dayton-ban lévő Central Theological Seminary hallgatója volt.²¹ Itt a Délnyugat-Ohio-i Egyházmegye

16 CZEGLÉDY: Egyházunk ébredésének teológiai impulzusai, TtREL I.27.c.184.9, 1991, 2.

17 CZEGLÉDY: Debreceni leveltem, TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 1.

18 Az 1927–28. tanévben a Pápai Református Teológiai Akadémia tanári karát a következő tanárok alkották: Gyóry Elemér (gyakorlati teológia), Pongrácz József (újszövetségi írásmagyarázat), Tóth Endre (egyház történet), Tóth Lajos (ószövetségi írásmagyarázat), Vasady Béla (bölcselet- és nevelés tudományok), Vass Vince (rendszeres teológia), Széky László (jog), Tóth Lajos (ének). (TÓTH – FARAGÓ: A Dunántúli Református Egyházkerület Pápai Főiskolájának Értesítője az 1927–28. iskolai évről, 61–62.)

19 i.m., 64–65.

20 A Budapesti Református Teológiai Akadémián az alábbi tanárok alkották az 1928–29-es tanévben a tanári kart: Hamar István (1897–1931: ószövetség), Marton Lajos (1904–1933: újszövetség), Bilkei Pap István (1905–1935: gyakorlati teológia), Kováts J. István (1914–1946: bölcselet), Sebestyén Jenő (1918–1946: rendszeres teológia), valamint Victor János (1925–1932: bölcselet-neveléstan; 1949–1954: rendszeres teológia). (PAP – BUCSAI: A Budapesti Református Teológiai Akadémia története: 1855–1955, 198.)

21 A Dayton-ban lévő Central Theological Seminary a Reformed Church in the United States-nek egyik lelkészképző kara volt, amely 1934-ben betagozódtott a St. Louis-ban található Eden Seminary-ba. Az 1923–24. tanévről rendelkezünk információval, amikor az alábbi professzorok tanítottak a Central Theological Seminary-ban: David Van Horne (professor emeritus – rendszeres teológia), Alvin Sylvester Zerbe (professor emeritus – rendszeres teológia), James Isaac Good (egyház történet, liturgia, szociológia és misszió), Edward Herbruck (professor emeritus – egyháztörténet), Philip Vollmer

Lelkészképesítő Bizottságától az Ohio-beli Columbus-ban lelkészi diplomát szerzett 1931. május 7-én. A daytoni két esztendő alatt a tanulmányok mellett a közeli Middletown-ban végzett lelkészi szolgálatot magyar és angol nyelven. 1929 szeptemberében iktatta be őt az éppen ott időző Ravasz László dunamellemi református püspök. A lelkészi diploma megszerzését követő nyári hónapokban úgynevezett „nyári iskolákban” tanította a magyar nyelvet,²² majd az amerikai lelkészi diploma megszerzése után két szemeszteren keresztül²³ a Princeton Theological Seminary és a Princeton University hallgatója lett. A teológiai szemináriumban 1932. május 17-én Master of Theology fokozatot szerzett.²⁴ Czeglédy Sándor rendkívül büszke volt arra, hogy a Princeton Theological Seminary hallgatója volt. Gyakran elmondta, hogy ez jelentette a teológiai tudományok területén szerzett hírnevének az alapját.²⁵ A Princeton Theological Seminary tanári karát az 1931–32-es tanévben az alábbi tanárok alkották: J. Ross Stevenson (elnök), Francis Landey Patton (professor emeritus – vallásfilozófia), Geerhardus Vos (bibliai teológia), William Park Armstrong (újszövetség), Charles Rosenbury Erdman (gyakorlati teológia), Frederick William Loetscher (egyház történet), J. Ritchie Smith (homiletika), Caspar Wistar Hodge (rendszeres teológia), Samuel M. Zwemer (vallástörténet és missziológia), Andrew W. Blackwood (homiletika), John E. Kuizenga (apologetika), Harold Irvin Donnelly (katechetika), Donald Wheeler (nyilvános beszéd), Henry Snyder Gehman (őszövetség), George Handy Wailes (héber).²⁶ Czeglédy Sándor neve (Alexander Czeglédy) a princetoni évkönyv 9. oldalán található a posztgraduális tanulmányokat folytatók névsorában.²⁷

(újszövetség), Henry Jacob Christman (homiletika), George Stibitz (őszövetség). (The Central Theological Seminary of the Reformed Church in the United State. Annual catalogue for 1922 and 1923, 4.)

22 CZEGLÉDY: Debreceni leveltem, TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 2.

23 CZEGLÉDY: Adatgyűjtőív a református egyházi javadalmasokra vonatkozólag, TtREL I.27.c.184.6, 1962, 1.

24 CZEGLÉDY: „Önéletrajz”, TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 1. Czeglédy Sándornak vannak olyan gépiratai, amelyeknek nem adott címet. A könnyebb azonosíthatóság érdekében a cím nélküli írásait „egytagú szimpla felső idézőjelek” között magunk láttuk el címmel.

25 GAÁL: In Memoriam Alexander Czeglédy 1909–1998, 19.

26 The Princeton Seminary Bulletin Vol. 26 No. 1, 2.

27 Catalogue of The Theological Seminary of The Presbyterian Church in the U. S. A. at Princeton, N. J. 1931–1932, 9.

Segédlelkési évek

Magyarországra hazatérve előbb Budapesten a Skót Missziónál volt 1932. augusztus 18-tól²⁸ 1934. június 30-ig segédlelkész. A Skót Misszió iskolájába terézvárosi lányok jártak, akik nagyrészt zsidó származásúak voltak. Közülük a reformátusokat hittanra tanította.²⁹ Ezen kívül főként a magyar nyelvű istentiszteletek végzéséhez és az adminisztratív gazdasági ügyek intézéséhez volt rá szükség.³⁰

Czeglédy Sándor 1931-ben már megszerzett lelkési diplomája a Tiffini Egyezmény értelmében egyenértékű volt a Magyarországon szerezhető oklevéllel. Az Egyezmény 1921. október 7-én az Ohio-beli Tiffin városában jött létre a Reformed Church és a Magyar Református Egyház között. A két fél a következőkben egyezett meg: – A Reformed Church in the United States befogadja az amerikai magyar református keleti és nyugati egyházmegyéket, struktúrájuk fenntartásával. A magyar konvent elbocsátja a gyülekezeteket, amelyek kötelessége ezek után a Reformed Church in the United States alkotmányát elfogadni. – Használhatják a magyar nyelvet az istentiszteleteken, a Vasárnapi Iskolában és a nyári bibliaiskolákban. – Az Egyesült Amerikai Államokban végzett és magyar gyülekezetekben szolgáló lelkészek választhatóak magyarországi gyülekezetekbe is.³¹ Diplomája egyenértékűsége ellenére Czeglédy Sándor a Dunamelléki Református Egyházkerület közgyűlési döntése szerint 1933 szeptemberében második lelkészképesítő vizsgát tett.³²

28 Ravasz László püspök a Skót Misszió igazgató-lelkészének, Caeder Jánosnak a kérésére rendelte ki Czeglédy Sándort a Skót Missziónál végzendő szolgálatra. (Ravasz László püspök levele ifj. Czeglédy Sándor segédlelkésznek, amelyben kirendeli őt a budapesti Skót Misszióba segédlelkészül, RL A/1.b.2573/1932, 1; Ravasz László püspök levele Szabó Imre esperesnek ifj. Czeglédy Sándor segédlelkész Skót Misszióba való kirendeléséről, RL A/1.b.2573/1932, 1.)

Caeder János a püspöknek intézett levelében leírta, hogy Czeglédy Sándor igen nagy segítséget jelent számára a Skót Missziónál folyó munka minden ágában, s végtelenül hálás a püspöknek azért, hogy segédlelkészül őt rendelte ki a Skót Misszióhoz. (Caeder János, a Skót Misszió igazgató-lelkészének levele Ravasz László püspöknek, amelyben megköszöni ifj. Czeglédy Sándor segédlelkési kirendelését a Skót Misszióba, RL A/1.b.2573/1932, 1.)

29 TELEPÓCZKI – MONORI – KORÁN: Nagy Öregjeink I, 4.

30 CZEGLÉDY: Debreceni leveltem, TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 2.

31 KOC SIS: Az amerikai magyar reformátusok Trianonja, Tiffin, 124.

32 CZEGLÉDY: 'Önéletrajz', TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 1. Második lelkészképesítő bizonyítványának száma: 37/1933–34. Kelt: 1933. szeptember 16. Második lelkészképesítő vizsgáját jeles eredménnyel tette le. (CZ E GLÉDY: Adatgyűjtőiv a református egyházi javadalmásokra vonatkozólag, TtREL I.27.c.184.6, 1962, 2.)

1933-ban szentelték lelkésszé a budapesti Kálvin téri templomban.³³ 1934. július 1-től³⁴ szolgálatát rendelkezési állományban lévő fizetéstelen segédlelkészként a ceglédi gyülekezetben folytatta, mivel 1934 májusában az Europäische Zentralstelle für kirchliche Hilfsaktionen nevű szervezet-hez kérvénnyel fordult egy svájci ösztöndíjért az 1934–35. tanulmányi évre. Ezért azt kérte Ravasz László püspöktől, hogy amíg kérvénye elbírálásáról értesítést kap, a ceglédi gyülekezetbe rendelje ki édesapja mellé fizetés nélküli segédlelkézi szolgálatra. Annak ellenére, hogy a Konventi Elnökség a kérvényt támogatólag még 1934 májusában továbbküldte a Zentralstelle-nek,³⁵ nem kapott időben választ. Czeplédy Sándor így arra kérte a püspököt, hogy helyezze őt az elhelyezendő segédlelkészek állományába.³⁶ Bázélbe szeretett volna menni Karl Barth hallgatására, de ez nem sikerült.³⁷

1934. szeptember 12-től a Budapest-Budai Református Egyházközség segédlelkéssze volt a Szilágyi Dezső téren,³⁸ majd a Budapest-Kálvin téri Református Egyházközségben szolgált 1934. november 2-tól³⁹ 1935. október 1-ig, ahol Ravasz László püspök segédlelkéssze volt barátjával, Joó Sándorral együtt. 1935. október 1-től október végéig betegség miatt tanulmányi szabadságot kapott. Ezt követő-

-
- 33 CZEGLÉDY: Prof. Dr. Czeplédy Sándor szakmai életrajza, TtREL I.27.c.285, 1996, 1.
- 34 Id. Czeplédy Sándor ceglédi lelkész levele Ravasz László püspöknek, amelyben azt kéri a püspöktől, hogy Sándor és István fiait maga mellé vehesse fizetéstelen segédlelkésznek abban a reményben, hogy a következő tanévben sikerül Sándornak Svájcban, Istvánnak pedig Utrechtben ösztöndíjasként továbbtanulnia, RL A/1.b.2001/1934, 1; Ravasz László püspök segédlelkész-kirendelése, amelyben ifj. Czeplédy Sándort kirendeli a ceglédi egyházközségbe fizetéstelen segédlelkészül, RL A/1.b.2068/1934, 1; Ravasz László püspök levele Kiss Zsigmond esperesnek ifj. Czeplédy Sándor és Czeplédy István Ceglédre való fizetéstelen segédlelkészül való kirendeléséről RL A/1.b.2001/1934, 1; Ifj. Czeplédy Sándor levele Ravasz László püspöknek, amelyben jelenti, hogy megkezdte segédlelkézi tevékenységét Cegléden 1934. július 1-én, RL A/1.b.2068/1934, 1.
- 35 Ravasz László püspök pártoló felterjesztése a Konventi Elnökség felé ifj. Czeplédy Sándor segédlelkész ösztöndíj kéréséről, amelyet az Europäische Zentralstelle für Kirchliche Hilfsaktionen nevű szervezethez, RL A/1.b.728–1934, 1.
- 36 Ifj. Czeplédy Sándor levele Ravasz László püspöknek, amelyben kéri, hogy mivel késik a Zentralstelle értesítése a svájci ösztöndíjról, rendelje őt az elhelyezendő segédlelkészek állományába, RL A/1.b.2684/1934, 1.
- 37 CZEGLÉDY: Egyházunk ébredésének teológiai impulzusai, TtREL I.27.c.184.9, 1991, 9. Mivel Czeplédy Sándor Barth-ra következetesen Barth Károlyként hivatkozott, a dolgozat további részében mi is így teszünk.
- 38 CZEGLÉDY: ,Önéletrajz', TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 1.
- 39 Ravasz László püspök kirendelése, amelyben ifj. Czeplédy Sándor segédlelkészül kirendeli a Budapest-Kálvin téri Református Egyházközségbe segédlelkészül, RL A/1.b.3633/1934, 1; Ifj. Czeplédy Sándor segédlelkész levele Ravasz László püspöknek, amelyben jelenti, hogy 1934. november 2-án megkezdte segédlelkézi szolgálatát a Budapest-Kálvin téri Református Egyházközségben, RL A/1.b.3633/1934, 1.

en saját kérésére⁴⁰ a Dunamelléki Református Egyházkerület mint rendelkezési állományban lévő segédlelkészt tartotta őt nyilván. Közben Cegléden megírta disszertációját *Hit és történet* címmel, amely alapján 1936-ban teológiai doktori fokozatot szerzett a Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Hittudományi Karán rendszeres teológiából.⁴¹

Németországi ösztöndíj

Doktori vizsgája után tanulmányi szabadságának meghosszabbítását kérte Ravasz László püspöktől,⁴² mivel 1936 őszétől 1937. február végéig a halle-wittenbergi Martin Luther Universitát teológiai karán folytatta tanulmányait, ahol főleg rendszeres teológiát és dogmatörténetet hallgatott. Gönczy Sándor, aki az 1937–38-as tanévben volt elberfeldi ösztöndíjas, azt írta barátjának, Kósa Ferencnek: „Voltam Halléban (...), de a hallei ügy meglehetősen gyengének tűnt fel előttem. A professzorok ottan (...) nem tartoznak a hitvalló egyházhoz.”⁴³

Magyarországon 1937. március 1-től kezdve a Ceglédi Református Egyházközségben nyert először segédlelkészi, aztán helyettes lelkészi, majd 1938 júniusától kezdve 1938. augusztus 30-ig ismét segédlelkészi beosztást. Ez idő alatt írta meg habilitációs dolgozatát *A prédikáció gyülekezettségére* címmel, amelynek alapján 1938. május 3-án a Dunántúli Református Egyházkerület Magántanárvizsgáló Bizottsága előtt teológiai akadémiai magántanári vizsgát tett.⁴⁴

40 Ifj. Czeglédy Sándor segédlelkész levele Ravasz László püspöknek, amelyben egyházfőhatósági bizonyítványt kér a katonai sorozásnál kérhető lelkészi kedvezmény elnyeréséért, másrészt arról ír, hogy tanulmányi szünete után rendelkezési állományba kerül, RL A/1.b.4382/1935, 1; Ravasz László püspök által kiállított egyházfőhatósági bizonyítvány a ceglédi gyülekezetben szolgáló ifj. Czeglédy Sándor részére, RL A/1.b.4382/1935, 1.

41 CZEGLÉDY: Prof. Dr. Czeglédy Sándor szakmai életrajza, TtREL I.27.c.285, 1996, 1.

42 Ifj. Czeglédy Sándor levele Ravasz László püspöknek, amelyben tanulmányi szabadságának meghosszabbítását kéri, RL A/1.b.4787/1936, 1.; Ravasz László püspök levele ifj. Czeglédy Sándor segédlelkésznek, amelyben értesíti, hogy tanulmányi szabadságát 1937. március hó végéig meghosszabbítja, RL A/1.b.4787/1936, 1.

43 KÓSA: Az elberfeld-debreceni diákcseré. A magyar református egyház és a német hitvalló egyház kapcsolatának egy fejezete, 112. A kar professzori karához tartozott többek között Hans Schmidt, August Lang, Ernst Wolf és Friedrich Karl Schumann. (<http://www.catalogus-professorum-halensis.de> letöltés dátuma: 2016. március 1.)

44 CZEGLÉDY: Önéletrajz, TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 2. Teológiai akadémiai magántanári képesítésének száma: 723/1937–38. Kelt: Pápán, 1938. május 3-án. (CZEGLÉDY: Adatgyűjtőiv a református egyházi javadalmakra vonatkozólag, TtREL I.27.c.184.6, 1962, 2.)

Budapesti professzori évek (1938–1940)

A rendszeres teológiai doktorátus és a gyakorlati teológiai magántanári képesítés birtokában Czeglédy Sándor megpályázta a Bilkei Pap István halálával megüresedett és több mint két éven át csak helyettesítéssel betöltött gyakorlati teológiai tanszéket a Budapesti Református Theológiai Akadémián. A Dunamelléki Egyházkerület teológiai választmányának 1938. június 14-én hozott, majd az egyházkerületi közgyűlés által megerősített határozata értelmében a Budapesti Református Teológiai Akadémia rendkívüli tanára lett. Az 1938. június 13-án tartott kari tanácsülés döntése értelmében hat pályázó közül ő nyerte el először a rendkívüli, majd egy év múlva a rendes tanári kinevezést. Hivatalát már 1938 augusztusában elfoglalta és egyben betöltötte a kari jegyzői tisztelet is.⁴⁵ 1938. november 18-án a Dunamelléki Egyházkerület Közgyűlése csaknem teljes egyhangúsággal (57 leadott szavazatból 56 érvényes szavazattal) választotta meg Czeglédy Sándort a gyakorlati teológiai tanszék rendes tanárává 1939. szeptember 1-én kezdődő érvénnyel, de 1939. február 1-től rendkívüli tanári címmel és jelleggel.⁴⁶ Budapesti professzorsága alatt főmunkatársa volt a *Református Élet* című hetilapnak és ügyvezető alelnöke a Magyar Református Külmisziói Szövetségnek.⁴⁷ Budapesten írta meg a zsidó nép titkát részletesen kifejtő bátor hitvallását, A választott nép című könyvét is. 1940. október 24-én a kar már Czeglédy Sándor lemondó levelét volt kénytelen tárgyalni, ami debreceni rendkívüli egyetemi tanári kinevezése miatt következett be.⁴⁸

Debreceni professzori évek (1940–1983)

Czeglédy Sándor debreceni tanszékelődje, Csikesz Sándor a debreceni Tisza István magyar királyi Tudományegyetem Hittudományi Karának egyik legnagyobb koncepciójú és legtevékenyebb alakja volt a 20. század első felében.⁴⁹ 1886. január 8-án született Drávafokon. Középiszkolába Siklóson, majd Kecskeméten járt. Budapesten végezte el a teológiát, majd 1908-ban Berlinbe ment, ahol a kor legismertebb német teológusának, Adolf Harnack-nak az

45 SZŰCS: Czeglédy Sándor és a Budapesti Református Theológiai Akadémia, 109.

46 CZEGLÉDY: 'Önéletrajz', TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 2.

47 NAGY: A történeti kálvinizmus kora (1918–1944), 120.

48 SZŰCS: Czeglédy Sándor és a Budapesti Református Theológiai Akadémia, 109–110.

49 FEKETE: A magyar református gyakorlati teológia meghatározó alakjának hatása a református igehirdetésre és a lelkészképzésre: Emlékezés a 125 évvel ezelőtt született Csikesz Sándor professzorra, 37.

előadásait is hallgatta.⁵⁰ Később Heidelbergben Ernst Troeltsch előadásain is részt vett. Párizsban is járt, majd Genfben jelen volt Kálvin születésének 400 éves jubileumi ünnepségén.⁵¹ Külföldi tanulmányait követően Cegléden volt két éven át segédlelkész, majd pedig szülőföldjén, a felsőbaranyai egyházmegyében Kiscsány és Oszró társzegyházközségeiben választották meg lelkésznek.⁵² A gyülekezeti és közéleti munkában rendkívül aktív fiatal lelkészt 1914 szeptemberében az Országos Lelkész Egyesület (továbbiakban ORLE) titkárává, 1921-ben pedig főtítkárává választották.⁵³

1922-ben Baltazár Dezső püspök kezdeményezésére a debreceni Lelkész-képző Intézet professzora lett, egy év múlva pedig a Ferenczy Gyula kényszernyugdíjazásával meghirdetett debreceni Tisza István Tudományegyetem hittudományi Karának egyházi szónoklattan és egyházszertartástan tanészékét is elnyerte.⁵⁴ A hittudományi kar tanáraként olyan új, modern lelkésztípus kialakításán dolgozott, aki lelkileg és tudományosan is fel van készítve a saját kora feladataira. Ezt a célt szolgálta az ORLE kiadásában 1925-ben általa létrehozott *Teológiai Szemle* című folyóirat is. A Debreceni Református Kollégium Igazgatótanácsának tagjaként sokat kezdeményezett a kollégium ügyeiben is. 1923-tól ideiglenes megbízással, 1925. november 14-től pedig egyházkerületi véglegesítéssel irányította a kollégiumi levéltár munkáját. Kialakította a levéltár új rendjét, s 1931-ben kiadta a levéltár katalógusát. 1935-ben levéltárosként javasolta, hogy 1938-ban rendezzenek jubileumi ünnepséget abból az alkalomból, hogy a kollégiumban 1588 óta megszakítás nélkül főiskolai oktatás folyik. Később a hangsúly a kollégium alapításának 400 éves jubileumára esett. Csikesz Sándornak, az előkészítő bizottság elnökének Hóman Bálint kultuszminiszterrel folytatott tárgyalásai folytán megépült a Diakonisszaképző Intézet, s elkezdték felépíteni az Egyetemi Templomot. Az egyetem központi épülete előtti parkban felállították Méliusz Juhász Péter, Huszár Gál, Szenczi Molnár Albert és Komáromi Csipkés György szobrát, s 22 bronz emléklakettet helyeztek el a kollégium falán. Csikesz Sándor közreműködésével az ünnepségek bevezetéseként 1938. augusztus 23–24-én Debrecenben az ORLE megrendezte a magyar reformátusok első világgyűlését. Bár keveset publikált, ezek között fontos írások vannak a gyakorlati teológia köréből, az igehirdetés és az istentisz-

50 CZEGLÉDY: A Budapesti Teológiai Akadémia nagy növendékei: Csikesz Sándor, 263–264.

51 KOVÁCS: Hit – Tudomány – Közélet, 47.

52 CZEGLÉDY: A Budapesti Teológiai Akadémia nagy növendékei: Csikesz Sándor, 264.

53 KOVÁCS: Hit – Tudomány – Közélet, 47.

54 CZEGLÉDY: Csikesz Sándor emlékezete, 7.

teleti hely kérdéseiről. Terjedelmes kéziratos hagyatékából Csikesz Sándor Emlékkönyvek címmel öt kötet jelent meg 1940 és 1944 között.⁵⁵

Miután Csikesz Sándor 1940 februárjában elhunyt, budapesti professzor-ként a megüresedett helyre Czeglédy Sándor is benyújtotta pályázatát, és őt választották meg. A budapesti kar megértéssel vette tudomásul a tudományos pályán történő megtisztelő előbbre lépést és fájó szívvel vettek búcsút a kedves kartárstól. Mindez azt fejezi ki, hogy Czeglédy Sándor mint ember és kolléga jó és szeretetteljes kapcsolatban volt budapesti kartársaival és rövid ideig tartó budapesti tartózkodása valóban nyeresége volt az intézménynek.⁵⁶

1940. október 19. fontos dátum volt életében, hiszen ezen a napon nevezte ki őt Horthy Miklós kormányzó a Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Hittudományi Karának az egyházszónoklattan, egyházszertartástan és valláspedagógia nyilvános rendkívüli tanárává. Még ebben az évben ősszel a Tiszántúli Református Egyházkerület közgyűlése a Kollégium Lelkészképző Intézetének tanárává választotta. 1940-től egészen 1944-ig a Theológiai Szemle felelős szerkesztője volt.⁵⁷ 1945. november 10-én a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök nyilvános tanárrá nevezte ki. Még ebben az évben az Egyházkerületi Közgyűlés zsinati póttaggá választotta. A következő tanév elejétől a Teológiai Karnak az Egyetem szervezetéből történő kiválásáig az Egyházkerületi Közgyűlés megbízása alapján ő vezette a Lelkészképző Intézetet.⁵⁸

1950 szeptemberében a Hittudományi Kar kivált a Debreceni Tudományegyetem szervezetéből és a Tiszántúli Református Egyházkerület 1950. december 14-én és 15-én tartott közgyűlése 70. számú határozatával az újonnan alakított Debreceni Református Teológiai Akadémia nyilvános rendes tanárává választotta Czeglédy Sándort.⁵⁹ Innentől kezdve eredeti tanszékének tantárgyait oktatta, majd Makkai Sándor 1951. július 19-én bekövetkezett halála után ő vette át az ekkleziasztika, missziológiai és poimenika tárgyakat is, így tanszékének tárgyköre az egész gyakorlati teológiára kiterjedt.

55 Kovács: Hit – Tudomány – Közélet, 48–50.

56 Szűcs: Czeglédy Sándor és a Budapesti Református Theológiai Akadémia, 111.

57 A szerkesztőség élére Vasady Béla és Czeglédy Sándor került, s ennek folytán a negyedévenként megjelenő Theológiai Szemlében 1941-től 1944-ig „Az Ige” című rovatban túlnyomó részt az ő ígehirdetéseit jelentek meg.

58 CZEGLÉDY: „Önéletrajz”, TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 1.

59 ID. FEKETE: A választott nép szolgálatában, 2.

Makkai Sándor 1890. május 12-én született Nagyenyeden. A nagyenyedi, kolozsvári és sepsiszentgyörgyi református kollégiumba járt középiskolába, majd a kolozsvári református teológiai fakultáson tanult, s négy szemesztert a Ferenc József Tudományegyetem bölcsészkarán is hallgatott. 1912-ben bölcsészeti doktori címet szerzett. 1912-től 1915-ig Kolozsváron hitoktatóként tanított. 1915 októberétől a vajdakamarási gyülekezet lelkészeként szolgált. 1917 májusában tette le teológiai magántanári vizsgáját rendszeres és gyakorlati teológiából, majd megválasztották őt a sárospataki gyakorlati tanszék tanárává, ahol a tanítás mellett ellátta a főiskolai lelkészi teendőket is.⁶⁰ 1918-ban meghívták a kolozsvári teológiai fakultás megüresedett vallásbölcseleti és rendszeres teológiai tanszékére. Még ebben az évben a román megszállást követően Erdély Románia része lett. 1921 nyarán Ravasz László Budapestre való távozása után ő lett a kolozsvári teológia igazgatója, és az erdélyi egyházkerület lapjának, a Református Szemlének felelős szerkesztője. 1922 júliusában megválasztották őt egyházkerületi főjegyzőnek, 1926 áprilisában pedig az erdélyi egyházkerület püspökének. Az állami hatalomváltás utáni első évek önvédelmi harcai ellenére a magyarellenes iskolapolitika és az intézményes magyar élet elsorvadása miatt a magyar református egyház önfenntartási keretei is beszűkültek. Makkai Sándor a megmaradt intézményi keretek között ezek konszolidálása mellett az egyházi élet belső elmélyítésére, átszervezésére törekedett. Munkatársaival hitvallásos alapon végrehajtották a lelkészképzés és a vallástanítás reformját. Szeretetintézményeket, napközi otthonokat, aggmenházakat, árvaházakat, református kórházat, diakoniszszaképzőt alapítottak vagy fejlesztettek.⁶¹

A magyar iskolák bezárásának korában óriási erőfeszítésekkel Makkai Sándor új iskolák alapítását és a régiék megmentését érte el. Hosszú tárgyalások után megnyílt a Romániai Református Egyház első zsinata 1929 júniusában, s még ebben az évben megjelent a liturgiai munkálatok összefoglalásaként *A mi istentiszteletünk – Az Erdélyi Református Anyaszentegyház Ágendás könyve*.⁶² A kisebbségi lét realitása, sokszor meddő küzdelmei, szorongatásai, a testet-lelket felemésztő szolgálat azonban megroppantották egészségét, munkabírását. A régi barátok, Varga Zsigmond teológiai professzor és Ravasz László püspök 1935 áprilisától a magyar kultuszminiszter támogatásával titokban készítették elő professzori kinevezését a debreceni hit-tudományi karra. A költségvetési nehézségek ellenére a minisztérium 1935

60 FEKETE: Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága, 11–22.

61 KOVÁCS: Hit – Tudomány – Közélet, 84.

62 FEKETE: Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága, 38–39.

végén hozzájárult egy nyolcadik tanszék létesítéséhez. Makkai Sándor 1936. május 15-én lemondott püspöki tisztről, majd június 3-án a kormányzó aláírta a Pasztorális Teológiai Szeminárium élére való debreceni kinevezését.⁶³

Debrecenben hamar otthonra talált, s fokozatosan bekapcsolódott az egyházi, a tudományos és az irodalmi közéletbe. 1936 után szépirodalmi munkássága is fellendült. Ekkor született többek között a *Holttenger*, a *Magyarok csillaga*, a *Mi ernalyeiek* és a *Szabad vagy* című regénye. 1937-ben megkapta kora legmagasabb magyar tudományos, irodalmi és művészeti kitüntetését, a Corvin koszorút. 1938–39-ben, valamint 1942–43-ban a debreceni Hittudományi Kar dékánja volt.⁶⁴ A második világháború után, 1945. május 3-án letartóztatták őt, s a Népbíróság vádat emelt ellene főként a *Tudománnyal és fegyverrel* című műve antibolsevista megfogalmazásai miatt. Egy hónap múlva mégis szabadlábra helyezték. A sikerhez hozzájárult az a mintegy száz egyetemi tanár és egyetemi tisztségviselő által aláírt kérvény, amelyben Makkai Sándor demokratikus gondolkodását hangsúlyozták. 1946-ban a világháborús kataklizma után nagy erővel vetette bele magát a magyar református ébredés révén is megélenkült missziói mozgalmakba. 1947-ben Ravasz László javaslatára a konvent missziói előadójának választották őt meg. 1948. júliusában tizenegy missziói munkaág képviselőiből Sárospatakon megalakította az Országos Missziói Munkaközösséget. Az ébredési mozgalommal is együttműködve országszerte tartottak evangélizációs alkalmakat, konferenciákat. Azonban pártállami nyomásra az 1950. május 13-tól életbelépő Missziói Szabályrendelet az egyházi élet missziótlanítását szolgálta, s missziói koncepciójával együtt Makkai Lászlót is háttérbe szorították. A magyar református egyház nagy misszionáriusa megfosztva missziói lehetőségeitől az élethez való kedvét is elvesztette. A Bethesda-kórházban halt meg 1951. július 19-én.⁶⁵

Czeglédy Sándor tanszékelsődjének méltó utódjává vált. A szemináriumi foglalkozásokon, a szaktanfolyamokon, és a Doktorok Kollégiuma szekcióülésein saját gyakorlati teológiai iskolát alkotott, különösen is élményszerű előadásaival, értékelő, összefoglaló, impulzusokat adó irányításával.⁶⁶

63 KOVÁCS: Hit – Tudomány – Közélet, 85–86.

64 FEKETE: Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága, 47.

65 KOVÁCS: Hit – Tudomány – Közélet, 86–87.

66 FEKETE: Dr. Czeglédy Sándor emlékezete, 77.

A dékáni tisztséget a Karon az 1946–47., az Akadémián pedig az 1971–72. és az 1979–80. tanévekben töltötte be.⁶⁷ Czeplédy Sándor 1983. december 31-ig volt a Debreceni Református Teológiai Akadémia tanára, amikor 52 évi egyházi szolgálat után saját kérésére nyugdíjazták. Szellemi frissessége azonban a nyugdíj után is megmaradt, hiszen egészen 1995-ig tartott még szemináriumokat mind a nappali, mind a levelező tagozaton, segítve ezzel tanszékutódjainak.⁶⁸

Czeplédy Sándor jó nyelvész is volt. Kitűnően ismerte az angol nyelvet, fordításait még Ország László is rendkívülinek tartotta. Németül is ragyogóan tudott. Mindamellet otthonosan mozgott a héber, görög és latin nyelvek területén, valamint egészen jól megértette az írott francia szövegeket. Jó nyelvtudása miatt nagyon tájékozott volt a nemzetközi teológiai irodalomban.⁶⁹

Czeplédy Sándort 1989-ban tudományos munkájának elismeréseként a Budapesti Református Teológiai Akadémia díszdoktorává választotta,⁷⁰ s megkapta a „Magyar Felsőoktatásért” díjat is.⁷¹

1995-ben Debrecen városától Csokonai-díjat kapott tanári munkásságáért mint olyan egyetemi tanár, aki a városban az egyik leghosszabb szolgálati idővel rendelkezett.⁷²

67 CZEPLÉDY: Prof. Dr. Czeplédy Sándor szakmai életrajza, TtREL I.27.c.285, 1996, 1.

68 KÖZVETLEN tanszékvezető utódja Pásztor János volt 1987-ig, akit id. Fekete Károly követett 1996-ig.

69 CZEPLÉDY, MÁRIA: Édesapám – Czeplédy Sándor, 124–125.

70 KÁDÁR – SZATHMÁRY: Debrecen kettős ünnepe. Dr. Török István és Dr. Czeplédy Sándor köszöntése, 4.

71 FEKETE: Dr. Czeplédy Sándor emlékezete, 78.

72 Hevessy József debreceni polgármester 1994. december 15-én Debrecen város intézményi vezetőinek levelet írt, amelyben azt kérte, hogy olyan kiemelkedő életművű emberekre tegyenek javaslatokat az intézményi vezetők, akik szóba jöhetnek a Csokonai-díj és Hatvani díj adományozásával kapcsolatban. Leírta, hogy „Csokonai-díj adományozható a kulturális élet, (...) a közoktatás, a közművelődés (...) területén éveken keresztül maradandó értéket teremtő kimagasló munkáért, (...) valamint átfogó életmű elismeréseként.” (Hevessy József debreceni polgármester levele a Csokonai-, és Hatvani-díjról, TtREL I.27.c.285, 1.)

Az akkor 85 éves Czeplédy Sándor ajánlásában az állt, hogy „valószínűleg Debrecenben ő a leghosszabb szolgálati idővel rendelkező egyetemi tanár. Aktív professzorként 90 szemesztert, nyugdíjasként pedig 10 szemesztert töltött a teológiai felsőoktatásban. Jelentős szerepe van Debrecen kulturális és egyházi életének, történeti jelentőségének feltárásában. Mind német, mind pedig angolszász nyelvterületen ő az egyik legismertebb, legtekintélyesebb tudós teológusunk.” (A Debreceni Református Akadémia dékánjának felterjesztése, amelyben Czeplédy Sándort, illetve Karasszon Dezsőt javasolja a Csokonai-díj elnyerésére, TtREL I.27.c.285, 1.)

Családi élete

Czeglédy Sándor 1941. augusztus 16-án, a II. világháború nehéz éve alatt kötött házasságot a későbbi hajdúhadházi esperes leányával, Molnár Aranka református tanítónővel,⁷³ akiben hűséges segítőtársra talált. Hitvese 1986-ban bekövetkezett haláláig⁷⁴ Istentől megáldott, példamutató házaselettel világitottak, s házasságukat Isten három gyermekkel áldotta meg. 1942-ben született Sándor, aki atomfizikus volt, 1944-ben Judit, aki a kémiai tudományok kandidátusaként mikrobiológiai kutatóvá vált, valamint 1950-ben Mária, aki gyermekfegyszakorvos lett. Tehetséges fia, Sándor fájdalmasan korán, 1976-ban halt meg,⁷⁵ Judit lánya pedig 2007-ben.⁷⁶

Horthy Miklós, Magyarország kormányzója 1940. október 19-én nevezte ki Czeglédy Sándort a debreceni professzori tisztébe. 58 évvel később 1998-ban ugyanezen a napon, október 19-én a mindenség Kormányzó Ura hazahívta őt ebből a szolgálatából. Különös ajándék volt egyháza számára, hogy a református teológiai felsőoktatásban mintegy száz szemeszteren át tanított.⁷⁷

Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzatának Csokonai-díját Czeglédy Sándor 1995. március 15-én kapta meg életművének elismeréséül. (Oklevél: Debrecen Megyei Jogú Város Közgyűlése a 41/1993. (IX. 13.) Kr. sz. rendelete alapján Dr. Czeglédy Sándor részére Debrecen város önkormányzatának Csokonai-díját adományozza, TtREL I.27.c.285, 1.)

73 CZEGLÉDY: 'Önéletrajz', TtREL I.27.c.285, évszám nélkül, 2. Felesége Molnár Aranka (Debrecen, 1916. július 30. – Debrecen, 1938. szeptember 8.) házasságkötése előtt református tanítónőként dolgozott Hajdúhadházon. Édesapja Molnár Zoltán református lelkészként 1920-tól 1950-ig szolgált Hajdúhadházon, 1945-től 1950-ig az Alsószabolcs Hajdúvidéki Református Egyházmegye esperese volt. (KOVÁCS: HIT – TUDOMÁNY – KÖZÉLET, 37.)

74 CZEGLÉDY: Prof. Dr. Czeglédy Sándor szakmai életrajza, TtREL I.27.c.285, 1996, 1.

75 ID. FEKETE: A választott nép szolgálatában, 2–3.

76 KOVÁCS: Hit – Tudomány – Közélet, 37.

77 FEKETE: Dr. Czeglédy Sándor (1909–1998), 70.

